

Др Велизар Недовић

РЕФОРМА ОБРАЗОВАЊА — ОРГАНСКИ ДЕО ДРУШТВЕНИХ И ПРИВРЕДНИХ ПРЕОБРАЖАЈА

(Искусва остваривања реформе у Краљеву)

Образовање у свету већ обухвата преко 350 милиона ученика основних школа, 150 милиона средњошколаца, 54 милиона студената и преко 25 милиона наставника. Тако се оно интензивно уграђује у развој савременог човечанства. На листи његових највећих парадокса налази се и тај да према најпресивнијој армији обухваћених образовањем стоји исто толика, чак и нешто бројнија армија оних који су лишени систематског, па и било каквог образовања. Најбројнија институција нашег времена, школа, као да је веома неефикасна када уз њу егзистира стање потпуне лишениости образовања стотине милиона припадника младе генерације.

У домену усмереног образовања свих степена преовлађује марксистички опредељено гледиште о нераскидивости рада и образовања. Чак неки домети образованости носилаца радних задатака и послова, нарочито у привреди, посредују у вредновању друштвеног карактера рада на основу образованости радника. Задатке капиталистичке привреде остваривао је приучени радник, који се, подстицајима за развој те привреде и усавршавањем средстава рада уздиже до техничара. Успон извршилаца рада, сустижући развој технологије и процес индустријализације, промовише техничара и инжењера у примарне носиоце привредних задатака и могућности производње. Специјализација само убрзава те процесе. Данас се већ улазак света у еру научно-техничке револуције, један будући свет обиља и нових могућности друштва и појединца, види у масовној појави научника на непосредним задацима рада. Радник ће постати научник на плећима претходних генерација пролетера, радника, техничара, инжењера. Досећи ће степен оптималног

коришћења природних богатстава, тековина науке, резултата рада. Човек ће остварити себе као највеће богатство. У томе је велики допринос образовања.

Образовање се данас мери са чиниоцима највећег упутива на стандард, начин живота, доходак народа и земаља. У извесним земљама налазимо успеле огледе који то потврђују. По природним богатствима нису међу првима Шведска, Норвешка, Данска, Швајцарска, Јапан. Али те земље највише улажу у образовање — од 18 до 24% својих буџетских прихода — да би из те везе средстава и образовања, остваривале највећи доходак и висок животни стандард. Супротно томе, по природним богатствима (нарочито нафтом), веома познате земље блиског истока, уз мала улагања у образовање, остају сиромашне, упркос неизмерним природним богатствима.

ПОРТОГА

Већ су веома евидентни плодови развоја нашег друштва и у односу на развој образовања. Велик је понос грађанина некад неразвијене балканске земље, што је данас брже и успешније него многи развијени, по обухватности младих васпитањем и образовањем, далеко одмакла, сврстала се у ред земаља са великом подршком образовању. Осамдесете године су у нас време остварења, некада далеког сна о бесплатном образовању свих, става који је прожимао дело КПЈ и СКЈ од Вуковарског конгреса 1920. године до данас. Обавезно осмогодишње школовање је остварено, чиме се отвара нова епоха подизања квалитета васпитања и образовања. У том домену можемо тражити разлоге заузимања за плодније токове, по реду треће, по обиму најволуминозније реформе образовања у нашој земљи у периоду социјалистичке изградње друштва.

Довољно је погледати програме развоја основног образовања у Краљеву, када се очекује изградња девете и десете основне школе (Хигијенски завод и Берановац) у граду и уочити план стварања услова који воде подударности развоја те средине и образовања. Или, на примеру образовања у Новом Пазару и Сјеници, може се пратити како пролазе времена административне, банкарске и других средишта отуђене и финансијске моћи, како на тим просторима настају удобне школе, средишта детињства и младости, најлепша дела архитектата и градитеља ових крајева. То су, такође, весници боље будућности, социјалног и културног препорода свих који имају активан однос према образовању.

На успешности општег и основног образовања и васпитања, и на нивоу данашњих услова, учврстио се интерес друштва за свако дете и сваког омладинца. Реформом образовања наших дана истовремено израста и уобличава се једна боља и прикладнија концепција усмереног образовања. Ширина обухвата младих првом, двогодишњом фазом усмереног образовања не значи само обичну могућност младима да наставе школовање, што је иначе захтев и других развијених земаља. Тај степен образовања реформом постаје доступан свима, те се у друштву остварују виши степени културе и образованости младих. Уз то сазнајна и

културална основа припремања младих за рад постаје већа него што је икада била у нас. И односи се у томе мењају. Коначно су уклоњене административне и квази-педагошке препреке испред капија средњих школа. Без ограничења, испита и формалних критеријума пријема, сви млади су на уласку у средњу школу људи једнаких могућности.

Школа коју смо имали пре реформе била је засићена многим противречностима, међу којима се нарочито истиче њен развој на два колосека: образовање — удружени рад. Та школа је, будући је носила и извесна обележја грађанског друштва, заиста нудила спектакуларно образовање младима који је социјално-економски могу издржати и чије одлике нису биле једнакост услова живота и школовања. Пароле о правичности и само формална једнакост свих ученика у учионицама, пред наставницима, били су заклоњене привилегије и монополи. Није било склада између потреба рада и садржаја образовања, што се екстремно манифестовало у тражењу и припремању радника мимо образовних институција и у образовању мимо и поред потреба рада. Тај сукоб није даље могао толерисати удружени рад, али га нису могли издржати ни млади, јер је такво образовање далеко, некада и до 25. године, одлагало признавање њихове зрелости и самосталности, са свим недаћама и траумама од живота у оквиру продуженог детињства и необезбеђене младости кроз школу. Зато су на страни реформе, по нашем мишљењу, удружени рад и млади. На супротној су страни, упорни у одбрани старе средње школе, на одређене привилегије навикнути родитељи и мали број наставника те школе са којом су могли спојити и неке своје уже интересе.

Те појаве се манифестују и у нашем граду на стотине принципијелних и непринципијелних начина. Пре свега, одлучном борбом напредних друштвених снага са флексибилну, савремену школу чији је ученик увек, после сваке фазе школовања, „НЕШТО“, не само за себе, већ и за удружени рад, за средину. Отпори начелима реформе данас долазе често у настојању да се заобиђу прави токови успона младих, да се они врате на позиције решавања проблема школе са остацима класног лика, у којој је млад човек стално, дуго, све до стицања дипломе, био само „НИШТА“ за официјалне потребе и критеријуме.

Краљево, средиште образованих људи одавна, није се развило у прошлости у значајан центар образовања. Зато је у садашњој реформи у њему мало елемената институцијског отпора. Незнатна је оптерећеност нашег грађанина старим и усађеним облицима образовања, што чини далеко веће тешкоће развијенијим срединама. Тек четврт века овде засновано усмерено образовање, у релативно брзом успону, било је све прихватљивије што је пружало, из деценије у деценију, па и из године у годину, веће могућности младима. То је систем образовања настајао пред очима савременика, чије су могућности за његово креирање биле увек знатне. Сва недовршеност прошлог у образовању сли-

ПОРТОГА

ва се сада у реформу, која овде нема непремостивих препрека. Зато токови реформе, па и оне мање јасне и још недовољно развијене стране реформе, наилазе у нашој средини на разумевање. Реформа није нека последња реч у образовању и завршетак наших напора у овом домену, већ основа за даље заједничко усавршавање делатности кроз коју се увек са великом надом гледало у будућност.

Млади Краљева имају потребу и право да се успешно припремају за своју бољу будућност. Улога школе у тој припреми је изузетна. То управо обавезује школе на савремен, инструктиван и рад окренут према будућности. Не мале развојне могућности града са скоро 35000 запослених људи биће знатно увећане ако том многољудном средном сваке године зајубори свежа струја младих који долазе у школе или излазе из школе. На број и одлике извршилаца радних задатака у граду, као и другде, утичу школе сталним појачавањем тог састава младим радницима из школа. Не смета извесна очекивана и природна сукобљеност ентузијазма и приступа почетника са искусним и одмерним носиоцима радних задатака у удруженом раду. То је нужан процес услагшавања односа између човека и рада, млађих и старијих, почетника и искусних, научених и оних који уче. Зна ли се да школе припремају два пута више младих радника и стручњака него што су потребе просте репродукције кадра у Краљеву, постаје несумњиво да се систем образовања у граду, у једном свом делу, већ развио на нивоу друштвених потреба, потреба удруженог рада и друштвених делатности посебно. Обезбеђујући више од 2% радника, што приближно чини оквир просте репродукције (око 700 радника годишње у Краљеву), образовање може извршити своје обавезе и учествовати у проширеној репродукцији кадровима које припрема. Зна ли се да је, такође приближно, 1400 младих који се припремају у завршном разреду усмереног образовања, затим преко 2000 студената на свим годиштима студија, постаје јасно да образовање које ниче и настаје на материјалној и људској основи ове средине, јесте конституисано на нивоу могућих потреба удруженог рада, чак и изнад тога, што има велики значај за попуњавање празнина које настају због неадекватне припреме стручних кадрова.

Неадекватност и несагласност припреме кадра и потребе удруженог рада, резултат старе супротности између праваца радозналости и способности младих и врсте и природе потребног рада, обнавља се и даље у облику неразумевања односа рада и човека, што се огледа у истовременом недостајању радника за потребе рада и недостајање посла за раднике који нису припремани у складу са тим потребама. То изазива многе дилеме, па и неразумевања за проблеме усмереног образовања на III, IV и V степену стручне припреме у средњем, затим на вишем и високом образовању. Разматрање тих тешкоћа врло је широко. Као да се врши у свакој породици, у свим круговима младих, у организацијама удруженог рада и нарочито у остваривању концепције и вођењу просветне политике у самоуправном со-

ПОСРЕДА

цијалистичком друштву. При томе се јављају знаци превеликог нестрпљења код једног дела младих у неким породицама, па и у неким гранама привређивања и друштвених делатности. Проблем је предмет оштрих дискусија и неслагања у штампи и периодици наших дана (Шувар — Матвјевић, на пример и други). При томе, искључиви и категорични критичари, без обзира са ког нивоа позитивно или негативно вреднују прве резултате реформе, стављају у фокус сопственог интересовања или потребе удруженог рада или погледе и интересовања младих. Чак се у екстремним случајевима хоће сугерисати постојање тобожње противречности између модерне омладине и наводно застарелог рада. Те појаве на микро - плану манифестују се и у Краљеву, приликом уписа у средње школе, у виду занемаривања и избегавања неких струка и занимања и у превеликој навали према примамљивим позивима. Ти циљеви често прелазе у служење непринципијелним средствима борбе да би се домогло школских клупа које отварају пут жељеном позиву. На другој страни јављају се сувише прагматични ставови који признају само један интерес у образовању — интерес удруженог рада, упркос томе што је наше законодавство јасно изразило постојање општег друштвеног интереса и образовања. И стварно! Не може се занемарити несумњиво присутни дар и таленат, на пример за сликање, вајање, скулптуру, балет и слично и непостојање места у Краљеву на коме млад човек може развити и усавршити те своје способности и наклоности. Слични примери заостајања више су него изразити и критични у домену предшколског васпитања, што нарочито погађа онај домен удруженог рада у коме ради скоро 8000 жена Краљева, и њихову децу, затим нека подручја вишег, високог образовања и специјализације што се нарочито негативно рефлектује на домен високог стручног рада у привреди и на све изразитије потребе за ефикасном применом научних постигнућа у пракси извршавања задатака рада.

Доказ друштвене бриге да се то и у срединама овог нивоа развијености превазиђе, јесте и пријатна чињеница отварања средње музичке школе у Краљеву која може изаћи у сусрет изузетним музичким способностима младих. У мање развијеним срединама елеменат избора позива и образовања младих далеко је ужег оквира одређивања, више зависан од конкретне ситуације и датих могућности.

Према могућим неразумеванима за права и суштинска питања образовања, стоји могуће превазилажење почетних тешкоћа реформе и у овој средини у даљем откривању и налажењу плодних спојева између интереса појединца и друштва, потреба удруженог рада, обдарености и природе радозналости младих. Развој ове средине није у завршној фази. Напротив, биће све бржи и динамичнији, тиме разноврснији и са више путева који воде успону. Сложеност развоја увек ће се рефлектовати у сложености услова образовања који никада више објективно - историјски не могу поновити школу прошлости, једноставну по структури, јед-

ПОРЕКА

нострану по опредељености, оријентисану према само једном мањем делу младих, елитну по реномеу, отуђену од непосредних задатака рада.

То је оквир у коме треба посматрати образовање јер ће социјалистичко, самоуправно друштво постепено стварати све више и све бољих услова, могућности и облика образовања за младе, а удружени рад ће својим разноврсним потребама отворати све више простора за укључивање младих различитих профила стручне припреме и образованости. Заправо се ради о закономерном и објективном испољавању дијалектике развоја, о процесуалности којој су најмање од користи брзоплето обарање на прве кораке реформе образовања. Све јаче настају околности развоја које доводе до неопходности да се одлука о избору садржаја и правца образовања не доноси само у породици, већ и у удруженом раду, што води даљем подруштвљавању и позива и образовања.

Постоји и једна линија неаргументоване критике, провизорних оцена и чудног паралелисања образовања. Та критика оштро засеца у подвајање ранијег и садашњег образовања, брижно чувајући границу између старе и нове школе. При томе је за критичаре дража усмена на стару, него ли што су реалности нове школе. Скоро да се препоручује апсурд по коме више вреди жалити за старим него се одушевљавати неизвесностима новог. И овог пута је, по већ устаљеним правилностима, на делу конзервативизам, али специфичан, педагошки конзервативизам. Том приступу не одговара личност критичког духа, креативне узбудљивости и истраживачког немира, која је у богатству својих могућности непредвидива. Жели се повратити учен, школован човек класично портретисан, на идејама, садржајима рада и схватањима старијих, без сопственог учешћа у таквом развоју, што је неоствариво.

Тешкоће никада нису биле прави критеријум ваљаности нечег нити прихватљив аргумент критичара, јер је умесно упитати: када је ново продирало без мука и патњи настајања?

У свом негацијском походу према старој школи, савремено усмерено образовање наследило је многе тешкоће и оптерећења прошлости. Реформа усмереног образовања већ је решила за неколико година многе проблеме који су деценијама и столећима хладовали у средњим школама. Заоштрила је класну позадину овог степена образовања и умањила његов дуалистички карактер. Али, реформа је већ савладавала и неке тешкоће старе школе којима се она оптеретила и као баласт класних, социолошких и психолошких недоследности и неправди, донела их у наше време. Стара школа је ћутала о тим тешкоћама да би их реформа отклонила и укинула, истерала на чистац. Упркос тренутним тешкоћама завршних степена усмереног образовања, млад човек никада раније није реалније схватао питање опредељења за позив. Никада није могао толико да бира као данас. И то од момента ступања у усмерено образовање, по-

чев од изборне наставе. Он може да истраје у свом образовању колико му то одговара, да га прекине када му одговара, а да тиме не негира и укине све што је до тада урадио. Скоро да нема могућности за репродуковање неуспелих, промашених судбина и честих, скоро трагичних продуката старе школе — пропалих гимназиста и студената на пример. Млад човек има више завршница сопственог образовања што несумњиво представља природнији однос омладинаца и образовања као институције.

Има у образовању ствари које су заостали трагови раније конституисаних односа. Није неочекивано да ови још потрају у догледној будућности. Стари систем их је толико уградио у своје образовно ткиво да добар део људи нека стања и појаве посматра као природно понашање, као праведно решење. То се нарочито односи на улажење ученика у систем, напредовање ових у том систему и смештање ових између образовања и удруженог рада. То узрокује и не безазлено збуњивање младих у њиховом настојању да схвате критеријуме знања, образованости, ваљаности позива и припремања за рад које нуде припадници старије генерације. Стотинама година трајала је забуна око учења и рада, развоја и успеха, физичког и интелектуалног рада. При томе је могуће да човек увек не разликује боље од горег, напредовања од тапкања у месту.

Неки облици педагошког конзервативизма не осећају другачији ритам савременог живота и промене које настају у природи младих на тој основи. Такви не признају припрему за позив која није трајала онолико колико је њима било потребно за такав циљ. За годину дана и две ништа се, по том гледишту не може научити. Треба бити шегрт, калфа, гимназист, високошколац и по неком редоследу ући на уске двери жељеног позива и професије. Та мерила прошлих времена, ваљана за некадашње стицање квалификација, пореклом из старог друштва и другачијих услова, у нашем добу не би била прихватљива. Поготову не када је динамика развоја данашње омладине другачија, када и природа у човеку мора да устукне пред силином утицаја који фактори савременог васпитања постижу. Има научника који су то и тачније изразили. На сваких 10 година живота млад човек добија у брзини и нивоу развоја две године, данас у односу на оног пре 60 година. Омладинац, дакле, од 18 година нашег времена на нивоу је оног од 22 године из 1920. године, на пример, што није универзалитет који обухвата сваког, већ параметријски израз тог односа.

Постоје и други, културолошки, грађански, социолошки аспекти васпитања и образовања. Школа нашег града дом је у коме настају нови људи. Та школа је истовремено домаћин нетолерантности и негативног понашања које прелазе из сукоба самоуправних циљева развоја и остатака класне отуђености присутне код младих и старијих.

Управо се у Краљеву као средини средње развијености наилази на праву социјалну чаролију сусретања различитости, због чега и јесте веома значајно питање изграђива-

ПОРТА
ПОРТА

ња и усвајања не само савршенијих друштвених односа већ и флексибилнијих форми понашања, нарочито код младих. Тежња ка социјалној, и другим врстама асимилације, познате у класном друштву (и не само у њему), у политичкој филозофији социјализма наших народа и народности није прихватљива. Прогрес је у прихватању свих врста миграната, насељеника и придошлица у могућим облицима подстицања изворне позитивне културне и етничке баштине уз иво њих собом носе. Етничке, културне и сличне рефлексије традиције, промена средине не прекида и не укида, јер би тиме укидала и део позитивног задржаног у наслеђу људи појединих крајева. Наши градови су у времену свог интензивног развоја са изградњом социјализма постали прави узор различитих етничких, миграторних, културних и сл. струјања. Пратећа појава је успостављање односа према томе не само као према политици већ и као према култури, етици и сл. На тим социјалним уворима одржава се и развија све оно што подстиче и охрабрује даљи успон друштва и човека без обзира где је настало, као што заслужују да буде укинута све што стоји на путу новим путевима развоја и слобода макар какву имало снагу у друштвеној средини у којој се најјаче одвијају ови процеси. Културна традиција тако налази пут ка будућности у програму данашњег развоја у облику самосвојности и подржавања свега што чини људски пут ка срећи и успеху, који се не дају замислити без аутохтоности, оригиналности, складне игре разноликости традиције и обичаја у просторима овог и других градова. Ваља постизати да се то опредељење претвара у плодно стваралачко сусретање култура, нарави, у критику старог и новог без локацијских и историјских оптерећења.

Образовање и васпитање, јединством својих програма и приступа младима, афирмишући битан однос у друштву на линији остварења човека као бића рада, подстиче битан, мењајући и активан однос према средини. Тако се посредовањем образовања развија једна социјалистичка и самоуправна идентификација свих младих на одређеном простору које сједињавају не толико елементи прошлости и порекла колико критеријуми ефикасности и ваљаности програма, њиховог кретања ка будућности. Тај се однос често успоставља, некад у тривијалитету свакидашњих реалности, свеједно у школи, на улици, у некој другој сфери рада, дајући директне резултате разних конфронтиција и сукоба у правцу процењивања позитивно — негативно, ваља — не ваља, у граду. Од такве појаве и чињенице полази се исправно ка носиоцу, чак и појединцу; не обрнуто, од појединца, претпостављеног носиоца, унапред окривљеног, ка појави коју не прихватамо или прихватамо.

Околности савременог живота постају стварни изазов образовању. Превазилази се образованост и васпитаност као формална етикеција, испољавање манира, грађанске профињености која се уздиже управо тамо где сасвим изостаје права образованост, где су нижи нивои људског сус-

ретања и саобраћања. У ситуацији остваривања образовања за све, при чему далеко реалније и јасније долазе до изражаја стварне људске вредности, образовање не само што губи карактер класног монопола, или било ког другог монопола, већ постаје саставни део нашег живота који заиста водимо.

Разуме се, савршено образовање није никада остварено. Никада није посигнута школа снова. Али је било, и то је програм реформе, усклађивање образовања са потребама и условима времена у коме се оно остварује. Тај процес се не може довршити. Трајаће дуго у богатству модалитета који ће образовање уграђивати у токове развоја савременог друштва. Реформа, као таква, потреба је младих нашег времена, резултат је новог положаја човека у удруженом раду, у друштву и у школи. Али, реформа може бити добро или рђаво остваривана. Мање проблема је тамо где не изостаје искрени труд за њеним остваривањем. У томе су свакако и разлози да се пажљиво и свестрано разматрање проблема око реформе образовања чини са мање критичке искључивости и са више подршке младима кроз нове могућности образовања у развоју.

ПРЕСТА